

STUDIE

Zahraniční a bezpečnostní politika Ruska a jeho zájmy v regionu Blízkého východu a severní Afriky v kontextu událostí arabského jara

LUKÁŠ TICHÝ

Ústav mezinárodních vztahů v Praze

Russia's Foreign and Security Policies and Interest in the Region of the Near East and North Africa in the Context of the Events of the Arab Spring

After the end of the Cold War, the relations between the Russian Federation and the states of the Near East and North Africa underwent many different developmental stages during the course of the next two decades. Whereas in the period of Boris Nikolayevich Yeltsin's presidency in the 1990s this region remained rather in the background of Russia's interests, in the first decade of the 21st century Russia renewed its influence in this region during the presidencies of Vladimir Vladimirovich Putin and then Dmitry Anatolyevich Medvedev. The events of the Arab Spring became a new challenge for Russia in 2011. In the context of these actualities, there are two main goals for this article. The first is to compare the position of the Russian Federation's foreign and security policies in the region of the Near East and North Africa in the periods before and during the Arab Spring against the background of Russian interests. The second goal of the article is to define the

influence of post-revolutionary developments on Russian foreign and security policy in the region of the Near East and North Africa.

Key words: Arab Spring, Near East and North Africa, national interest, Russian Federation

Úvod

Po rozpadu Sovětského svazu (SSSR) na konci roku 1991 se Ruská federace (RF), jako jeden z nástupnických států, pokusila s různou mírou intenzity navázat na předchozí úspěšnou sovětskou politiku v oblasti Blízkého východu a severní Afriky (Middle East and North Africa – MENA). Zatímco v období prezidentství Borise Nikolajeviče Jelcina (1991–1999) během 90. let minulého století zůstala oblast MENA spíše stranou pozornosti zahraniční a bezpečnostní politiky RF, s nástupem Vladimira Vladimiroviče Putina (2000–2008) do funkce ruského prezidenta na začátku 21. století se situace změnila a nový prezident se snažil zlepšit pozici Ruska v této oblasti. Novou výzvou se pro Ruskou federaci na konci prezidentství Dmitrije Anatoljeviče Medveděva (2008–2012) staly události tzv. arabského jara, jež v důsledku vypuknutí masových povstání na počátku roku 2011 vedly v některých arabských zemích k odstranění dlouho vládnoucích autoritářských režimů. Tyto události společně s porevolučním vývojem v řadě zemí MENA, ke kterému došlo na začátku funkčního období V. Putina (2012), přinesly další změnu v zahraniční a bezpečnostní politice RF regionu MENA.

Studie sleduje dva hlavní cíle. Prvním je komparovat zahraničně-bezpečnostní přístup Ruska k regionu Blízkého východu a severní Afriky před a během událostí arabského jara na pozadí ruských národních zájmů. Druhým záměrem článku je charakterizovat vliv událostí arabského jara na zahraniční a bezpečnostní vztahy RF v oblasti MENA.

Dosažení těchto cílů bude autor hledat cestou zodpovězení několika dílčích otázek: (1) Jak se vyvíjela zahraniční a bezpečnostní politika RF a její zájmy vůči regionu MENA před vypuknutím arabského jara? (2) Jaký prvotní postoj zaujala RF k událostem arabského jara v Egyptě, Tunisku, Jemenu a Bahrajnu? (3) Jak RF z pohledu svých zájmů vnímala občanskou válku v Libyi a následnou vojenskou intervenci ze strany Západu? (4) Proč Rusko během arabského jara systematicky podporovalo režim Bašara Asada v Sýrii a to i na úkor zhoršení vztahů se západními

státy? (5) Jaký vliv měly tyto události na zahraniční a bezpečnostní vztahy RF k vybraným zemím v oblasti MENA?

V teoretické rovině je studie založena na konstruktivismu a racionalismu.¹ Spíše než o syntézu těchto dvou teorií, autor v článku používá pluralistický přístup, který kombinuje hlavní poznatky sociálního konstruktivismu a racionalismu o národním zájmu ve snaze vytvořit teoretický rámec pro analýzu zahraničně-bezpečnostního chování a jednání Ruska vůči oblasti MENA.² Nicméně určitý problém představuje vymezení a definování obou teoretických přístupů, protože jak racionalismus, tak konstruktivismus nejsou homogenní teorií mezinárodních vztahů.

Například Jeffrey Checkel definuje sociální konstruktivismus jako „přístup k sociálnímu výzkumu, který je založený na dvou předpokladech: (1) prostředí, v němž aktéři/státy jednají, je jak sociální tak materiální povahy; a (2) toto jednání realizují aktéři/státy v porozumění se svými zájmy.“³ Podrobnější definici pak nabízí Alexander Wendt, podle kterého sociální konstruktivismus „je strukturální teorií mezinárodního systému, která pracuje s několika východisky: (1) státy jsou hlavní jednotky analýzy mezinárodní politické teorie; (2) klíčové struktury v systému interakce mezi státy jsou spíše intersubjektivní než materiální povahy; a (3) státní identity a zájmy jednotlivých aktérů/států jsou ve své podstatě konstruovány těmito sociálními strukturami, spíše než by byly předem dány lidskou přirozeností.“⁴

Podobně racionalismus je velmi širokou kategorií, která zahrnuje přístupy a teorie, jejichž společným jmenovatelem je užití teorie racionální volby. Andrew H. Kydd uvádí šest definičních znaků teorie racionální volby/racionalismu, kde je aktér charakterizován: „(1) racionálním rozhodováním (racionalitou); (2) fixní identitou; (3) existencí fixních preferencí, které přisuzuje různým výstupům příslušných rozhodnutí. Aktér dále (4) svá přesvědčení o světě a dalších aktérech racionálně odvozuje z nových informací; (5) odhlíží od normativních úvah; a (6) čelí fixnímu a známému (uzavřenému) souboru možností (tj. výstupů) svého rozhodování.“⁵

1 K tomu dále srov. např. Petr KRATOCHVÍL – Elsa TULMETS, *Constructivism and Rationalism in EU External Relations. The Case of the European Neighbourhood Policy*, Baden-Baden 2010, s. 15–30.

2 K tomu dále srov. Yoichiro SATO – Keiko HIRATA, *Norms, Interests, and Power in Japanese Foreign Policy*, New York 2008, s. 3–20.

3 Jeffrey T. CHECKEL, *The Constructivist Turn in International Relations Theory*, World Politics 50, 1998, č. 2. s. 325.

4 Alexander WENDT, *Social Theory of International Politics*, Cambridge 1999, s. 1.

5 Andrew H. KYDD, *Methodological Individualism na Rational Choice*, in: Christian Reus-smit – Duncan Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford 2010, s. 424–

Přestože někteří autoři se staví spíše kriticky ke kombinaci konstruktivismu a racionalismu,⁶ existuje v současné době řada velmi kvalitních textů, které se s touto kritikou dokázaly vypořádat.⁷ Například podle Diane Panke se racionalismus a některé varianty konstruktivismu, zejména konvenční konstruktivismus, shodují v otázce pozitivistické epistemologie a metodologického individualismu, resp. v řadě aspektů se jejich metateoretické pozice přibližují.⁸ Naopak konstruktivismus a racionalismus se rozcházejí v problematice ontologie.⁹ Nicméně podle Petra Kratochvíla a Elsy Tulumets: „[...] i když je racionalismus založen na schopnosti sebereflexe aktéra, čímž zanechává více prostoru pro zprostředkování a naopak konstruktivismus je více skeptický k této schopnosti a klade větší důraz na strukturální představy a rysy, neznamená to, že by obě teorie byly v přímé opozici ve vztahu k debatě aktér-struktura, protože konstruktivismus se může zaměřit stejně tak na aktéry, pokud se jejich normativní prostředí mění.“¹⁰ Zároveň jednotlivci (aktéři) jsou sociální bytosti, které nelze oddělit od kontextu normativního významu.

Ve vztahu k národnímu zájmu pak konstruktivismus přináší řadu základních poznatků. Například podle Jutty Weldes je národní zájem v mezinárodní politice důležitý ze dvou důvodů. „Za prvé, díky konceptu národního zájmu jsou tvůrci státní politiky schopni pochopit cíle, které mají být sledovány v zahraniční

443; Petr OCELÍK – Filip ČERNOCH, *Konstruktivismus a energetická bezpečnost v mezinárodních vztazích*, Brno 2014, s. 15.

- 6 K tomu např. srov. Fridrich KRATOCHWIL – John Gerard RUGGIE, *International Organization: A State of the Art on an Art of the State*, *International Organization* 40, 1986, č. 4, s. 753–775; Jeffrey T. CHECKEL, *International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework*, *International Organization* 59, 2005, č. 4, s. 801–826.
- 7 Dále srov. Joseph JUPILLE – James A. CAPORASO – Jeffrey T. CHECKEL, *Integrating Institutions: Rationalism, Constructivism, and the Study of the European Union*, *Comparative Political Studies* 36, 2003, č. 1–2, s. 7–40; Pernille RIEKER, *The EU as a Security Actor: The Development of Political and Administrative Capabilities*, Oslo 2007. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=46168&lng=en>, 19. 1. 2015.
- 8 Diane PANKE, *How To Combine Rationalist and Constructivist Accounts of International Politics. Building Bridges on Terra Firma*, Berlin s.a. Dostupné na: http://www.google.cz/url?sa=t&rc=ct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fuserpage.fu-berlin.de%2F~europe%2Fteam%2FPankeD%2FPanke_2005c.pdf&ei=mHy9VOGTEsOqUYif-g7gB&usq=AFQjCNGU1kmeqR4RuUqmgw8kHleZu10CQ&sig2=BwlfkST6APGv5v4m6-ZHYw&bvm=bv.83829542,d.d24, 19. 1. 2015.
- 9 Nilüfer KARACASULU – Elif UZGÖREN, *Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies*, *Perceptions* 12, 2007, Summer – Autumn, s. 31. Dostupné na: <http://sam.gov.tr/explaining-social-constructivist-contributions-to-security-studies/>, 19. 1. 2015.
- 10 P. KRATOCHVÍL – E. TULMETS, *Constructivism and Rationalism in EU External Relations*, s. 26.

a bezpečnostní politice státu. Za druhé, národní zájem funguje jako rétorické zařazení, jehož prostřednictvím se vytváří legitimita a politická podpora pro státní akce.¹¹ Pro většinu proudů konstruktivismu představuje národní zájem, jenž není předem daným konceptem, důležitý sociální konstrukt, který je považován za klíčový indikátor chování aktérů.¹² Zároveň konstruktivismus argumentuje, že jsou to především ideje a normy, které tvoří národní zájmy jako hlavní motivy jednání zahraniční a bezpečnostní politiky státu.

Naproti tomu racionalismus, jak bylo již výše zmíněno, je založen na předpokladu strategické racionality jednání a vystupování jednotlivých aktérů ve vztahu k ostatním státům. V tomto ohledu pak každý racionální aktér prosazuje externě dané národní zájmy, s nimiž nespojuje normativní soudy a na jejichž základě poté volí nejvíce preferované alternativy.¹³ Racionalismus tak vychází z přesvědčení, že se aktéři snaží maximalizovat vlastní zájmy, které mohou být jak materiální, tak ideové povahy. Zároveň se tito aktéři snaží racionálně manipulovat se svým okolím, které rovněž může být jak materiálního, tak ideového charakteru, ve snaze dosáhnout svého zájmu.¹⁴

Jinak řečeno, zatímco sociální konstruktivismus je užitečný při vysvětlení procesu formování národních zájmů ze strany aktérů, racionalismus pak pomáhá objasnit aktérovo sledování strategických zájmů a cílů, které jsou založené na požadovaných normách. V tomto kontextu autor v článku využívá jak poznatků racionalismu, když považuje Ruskou federaci za racionálně jednacímho aktéra, který ve své zahraniční a bezpečnostní politice vůči oblasti MENA sleduje vlastní strategické zájmy, tak sociálního konstruktivismu, protože tyto národní zájmy nejsou předem dané v interakci s blízkovýchodními a severoafrickými státy, ale mohou se měnit v závislosti na potřebách RF či pod vlivem ideových norem a hodnot.

V rovině metodologické je studie založena na metodě komparace, která je implicitně i explicitně používána napříč politickými vědami včetně oboru mezinárodní vztahy. Komparativní metoda v sobě zahrnuje srovnání, jehož prostřednictvím přiřazujeme jeden jev k druhému s cílem zjistit, jak se od sebe liší, resp. jak jsou

---

11 Jutta WELDES, *Constructing National Interests*, *European Journal of International Relations* 2, 1996, č. 3, s. 276.

12 *The National Interests in International Relations Theory*, Scott Burchill (ed.), New York 2005, s. 186.

13 P. OCELÍK – F. ČERNOCH, *Konstruktivismus a energetická bezpečnost v mezinárodních vztazích*, s. 15.

14 P. KRATOCHVÍL – E. TULMETS, *Constructivism and Rationalism in EU External Relations*, s. 26.

si podobné.¹⁵ V tomto ohledu bude autor v článku komparovat postoj zahraniční a bezpečnostní politiky Ruské federace na pozadí rozdílných a shodných rysů ekonomických, bezpečnostních, vojenských, (geo)politických a energetických zájmů v oblasti Blízkého východu a severní Afriky v období před arabským jarem a v průběhu nepokojů v arabském světě.

Struktura článku je následující. První část krátce popíše zahraniční a bezpečnostní politiku RF v regionu MENA v průběhu 90. let minulého století a především v prvních deseti let 21. století s důrazem na národní zájmy a motivy znovuobnovení pozice RF v tomto regionu. Hlavní pozornost bude ve druhé části věnována jednak postoji Ruska k událostem arabského jara v Egyptě, Tunisku, Bahrajnu, Jemenu, Libyi a Sýrii na pozadí zájmů vůči těmto zemím a zároveň dopadům porevolučního vývoje na zahraničně-bezpečnostní postavení RF v této oblasti.

Politika Ruské federace v oblasti MENA před arabským jarem

V období prezidentství Borise Jelcina (1991–1999) byl postoj RF k regionu MENA během 90. let 20. století determinován jeho geostrategickým a geopolitickým významem, zejména pokud jde o přítomnost značných finančních zdrojů a místních zásob ropy v globální energetické bilanci, ale také jeho územní blízkost u hranic Ruska a Společenství nezávislých států (SNS). V tomto ohledu Ruská federace ve své zahraniční a bezpečnostní politice vůči regionu MENA plánovala prosazovat řadu prioritních zájmů.¹⁶

Za prvé, dlouhodobým zájmem RF bylo zajištění národní bezpečnosti na jižních hranicích Ruska a zastavení dalšího rozšiřování negativních faktorů zhoršujících situaci v regionu. Tohoto cíle mělo být dosaženo prostřednictvím předcházení válečných incidentů v oblasti Perského zálivu a diplomatickým působením. Za druhé, vojenským cílem bylo nejen posílení vojenské přítomnosti Ruska v tomto regionu, ale zároveň oslabení pozice USA a západních aktérů v oblasti MENA. Za třetí, ekonomickým zájmem RF byla snaha přilákat arabský kapitál do klíčových oblastí domácího průmyslu. Pro Rusko bylo proto důležité vytvoření podmínek pro rozvoj vzájemně výhodné obchodní spolupráce s arabskými země-

15 Ke komparativní metodě srov. např. Blanka ŘÍCHOVÁ, *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů*, Praha 2002, s. 21.

16 Dále k tomu srov. Ministerstvo inostrannych del Rossijskoj Federacii, *Koncepcija vnešnej politiky Rossijskoj Federacii*, duben 1993, in: Andrei Melville – Tatiana Shakleina (eds.), *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, Budapest – New York 2005, s. 27–61.

mi, které měly napomoci jeho hospodářskému oživení. S tím, za čtvrté, bezprostředně souvisel zájem Ruska o energetické bohatství států Perského zálivu, kterému věnovala velkou pozornost při stanovení zásad zahraniční a bezpečnostní politiky v tomto regionu. V energetických surovinách a jejich exportu z těchto zemí viděla RF další možnosti pro vzájemný dialog a vyřešení vlastních problémů v oblasti energetiky. Za páté, v politice Ruska vůči regionu MENA hrála důležitou úlohu existence mnohamilionové domácí muslimské menšiny, ale i fakt, že RF sousedí s šesti muslimskými zeměmi.¹⁷ (Geo)politickým zájmem Ruska bylo pomocí zintenzivnění diplomatických kontaktů s muslimskými státy zabránit šíření jakékoliv formy náboženského extremismu na vlastním území a v okolních zemích SNS.¹⁸

Přestože region MENA, v porovnání se SNS, které pro RF představuje sféru strategického zájmu a vlivu, nebyl po rozpadu SSSR v době prezidentství Borise Jelcina prioritní oblastí ruské zahraniční a bezpečnostní politiky, právě primární zaměření na postsovětský prostor, významným způsobem ovlivnilo politiku RF ve vztahu k oblasti MENA. Ještě větší pozornost regionu MENA pak věnovalo Rusko během následného prezidentství Vladimira Putina.

Po nástupu do funkce ruského prezidenta v roce 2000 zahájil Vladimir Putin v zahraniční a bezpečnostní politice iniciativu zaměřenou na zlepšení vztahů RF se zeměmi MENA a obnovení vlivu v tomto regionu. Podle Alexeje Malašenka, pokusy Vladimira Putina podpořit ruský vliv na Blízkém východě a v severní Africe byly motivovány kombinací nostalgie dědictví sovětského vlivu a strategie pragmatické spolupráce založené na prosazování geopolitických, bezpečnostních, vojenských, ekonomických a energetických zájmů. Vedle toho se V. Putin prostřednictvím zahraniční a bezpečnostní politiky vůči regionu MENA snažil obnovit postavení RF coby velmoci, která je schopna konkurovat politice západních států v této oblasti. V neposlední řadě hlavními motivy, které vedly prezidenta V. Putina ke zvýšení aktivit v oblasti Blízkého východu a severní Afriky, byla snaha ukázat mno-

---

17 V současné době na území Ruska žije kolem 20 milionů muslimů, převážně sunnitů. Ruská muslimská populace je soustředěna ve dvou velkých oblastech: 1) v sedmi provinciích severního Kavkazu (Kabardsko-Balkarsko, Čečensko, Karačajevsko-Čerkesko, Ingušsko, Severní Osetie-Alanie, Adygejsko, Dagestán); 2) ve dvou provinciích v Povolží (Tatarstán a Baškortostán). Navíc několik milionů muslimů se nastěhovalo do velkých měst Ruska a žijí tam přechodně jako migrující pracovníci. Srov. Zvi MAGEN, *Russia and the Middle East: Policy Challenges*, Tel Aviv, květen 2013. Dostupné na: <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=2652>, 7. 3. 2015.

18 *Russian Foreign Policy in Transition. Concepts and Realities*, A. Melville – T. Shakleina (eds.), s. 55–58.

hamilionové populaci ruských muslimů připravenost RF spolupracovat s muslimskými zeměmi tohoto regionu a tím omezit aktivity muslimského, resp. arabského světa v Čechensku a dalších severokavkazských republikách.¹⁹

Právě snaha zklidnit oblast severního Kavkazu, destabilizovanou v důsledku druhé rusko-čechenské války na přelomu let 1999/2000, a přerušit podporu čechenským povstalcům ze strany různých muslimských organizací a hnutí, byly jedním z hlavních důvodů návratu Ruska na začátku 21. století do oblasti MENA. Jinak řečeno, svým působením v regionu MENA se RF snažila zajistit legitimizaci své politiky vůči severnímu Kavkazu a muslimské populaci obecně, jakož i omezit příliv islamistických radikálů²⁰ na ruské území.²¹ Za účelem dosažení těchto cílů a posílení role na Blízkém východě, sledoval V. Putin v zahraniční a bezpečnostní politice strategii založenou na prezentaci RF jako civilizační entity vytvářející most mezi Západem a muslimským světem.²²

Vedle tohoto bezpečnostního zájmu sledovala Ruská federace v zahraniční a bezpečnostní politice vůči regionu MENA i během druhého funkčního období prezidentství Vladimira Putina (2004–2008) a později i Dmitrije Medveděva (2008–2012) také další zájmy. Ty byly zejména ekonomicko-vojenského a energeticko-(geo)politického charakteru.²³

Při budování politického vlivu RF na Blízkém východě v severní Africe se hrály důležitou úlohu ekonomicko-vojenské zájmy spojené s prodejem ruských zbraní a zbraňových systémů, jejímiž hlavními příjemci byly během prvních deseti let 21. století především Írán, Sýrie, Alžírsko a Libye. Například v roce 2005 podepsala RF s Íránem kontrakt na dodávky raketového obranného systému Tor-M1 a o dva roky později pak íránský ministr obrany Mostafa Mohammad Najjar oznámil, že Írán s Ruskem dokončily dohodu na nákup protiraketového a protiletadlového systému S-300. Vývoz protiraketového systému do Íránu nakonec v roce 2010

---

19 Alexey MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*, Carnegie Moscow Center, říjen 2013. Dostupné na: <http://carnegie.ru/2013/10/01/russia-and-arab-spring/goq4>, 19. 1. 2015.

20 Pokud jde o islámský radikalismus, pozornost byla v tomto ohledu věnována úzké spolupráci mezi ruskými službami s jejich protějšky v arabských zemích (ale také v Izraeli).

21 V této souvislosti se RF podařilo jednak zabránit tomu, aby se situace a postavení ruských muslimů stala pan-islamistickým problémem.

22 Igor CRESTIN – John ELLIOTT, *Russia and the Middle East*, Middle East Quarterly 14, 2007, č. 1, s. 22–23.

23 Dále srov. Bob DREYFUSS, *Rossia na Blížnem Vostoke*, InoSMI, 18. 11. 2013. Dostupné na: <http://inosmi.ru/russia/20131119/214923062.html>, 20. 1. 2015.

prezident D. Medveděv na naléhání USA a Izraele zakázal, čímž RF podle odhadů mohla přijít až o 13 miliard dolarů.²⁴

Jedním z největších odběratelů ruských zbraní byla v tomto období také Sýrie, která se po rusko-gruzínském konfliktu v srpnu 2008 stala nejbližším spojencem RF na Blízkém východě. I přes výraznou kritiku Izraele, který opakovaně upozornil na skutečnost, že ruské zbraně určené pro Sýrii se dostávají do rukou militantní a politické organizace Hizballáh, prodej zbraní z Ruska do Sýrie v řádu několika miliard dolarů pokračoval i v následujících letech. Nicméně podle zprávy SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) představoval v letech 2005–2010 vývoz zbraní do Sýrie pouze 1 % z celkového ruského exportu zbraní.²⁵

Technická a vojenská spolupráce se zeměmi regionu MENA byla součástí vojensko-ekonomické politiky RF, jejímž cílem bylo diverzifikovat vývoz zbraní do různých částí světa. Rusko proto věnovalo velké úsilí na podporu prodeje svých zbraní do zemí Perského zálivu, zejména Saúdské Arábie. Nicméně tato politika nakonec nepřinesla potřebné výsledky, neboť na těchto trzích již dominují USA a další západní země.

Podobně se různá míra úspěchu podařila Rusku dosáhnout při prosazování vlastních zájmů v oblasti energetiky, která díky svému strategickému významu představuje důležitou oblast politické činnosti RF na Blízkém východě a v severní Africe. RF se prostřednictvím užší energetické spolupráce se zeměmi MENA snažila jednak omezit manévrovací prostor pro energetickou spolupráci a vyjednávání EU, pro kterou je tato oblast třetím největším dodavatelem zemního plynu a druhým největším exportérem ropy. Zároveň pomocí užší energetické kooperace se zeměmi tohoto regionu se Ruská federace snažila posílit svůj ekonomický a politický vliv v této na ropu a zemní plyn bohaté oblasti.

Mezi hlavní energetické partnery Ruska v tomto regionu dlouhodobě patří především Turecko a Izrael.²⁶ V případě posílení rusko-tureckých energetických vztahů bylo důležitou událostí spuštění plynovodu Blue Stream, který od roku

24 *Russia may lose \$13 bln to ban on arms exports to Iran – analyst*, RIA Novosti, 3. 8. 2010. Dostupné na: <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/russia/2010/russia-100803-riano-vosti02.htm>, 20. 1. 2015.

25 Nikolas K. GVOSDEV – Christopher MARSH, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors, and Sectors*, London 2012, s. 315–317.

26 Podobně při posilování energetických vztahů mezi RF a Izraelem hrála důležitou úlohu snaha Izraele o zajištění vlastní energetické bezpečnosti a zájem ruských energetických společností o získání podílu na těžbě nových polí s plynem, která byla v roce 2009 objevena ve východním Středomoří mezi Izraelem, Libanonem a Kyprem. Dále srov. N. K. GVOSDEV – Ch. MARSH, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors, and Sectors*, s. 307.

2005 přivádí zemní plyn z Ruska do Turecka, ale také v srpnu 2009 uzavření smlouvy mezi Ruskem a Tureckem. Ta umožňuje výstavbu nového ruského plynovodu South Stream pod hladinou Černého moře v tureckých vodách. Vedle toho byla v letech 2005–2010 úspěšná RF a její společnosti, např. Gazprom, Lukoil, Rosněft, také při uzavírání energetických kontraktů a pronikání na trhy s ropou a plynem zejména v Alžírsku, Egyptě, Libyi a Iráku. V neposlední řadě měla Ruská federace v této době zájem o vstup na vznikající trh s jadernou energií na Blízkém východě (Egypt, Jordánsko).²⁷

Rusku se v zahraniční a bezpečnostní politice během prezidentství V. Putina a později D. Medveděva podařilo, s různou mírou úspěchu, do roku 2010 výrazně posílit svoji přítomnost v oblasti MENA. Díky aktivnímu zapojení obou prezidentů, kteří podnikli řadu osobních návštěv do zemí MENA a zároveň přijali představitele těchto států, Rusko založilo dobré pracovní vztahy se všemi hlavními aktéry této oblasti. Tento úspěch Ruska byl ovšem v ostrém kontrastu s blízkovýchodní politikou Spojených států. Zatímco si USA na jednu stranu udržely spojence z dob studené války (zejména Izrael, Egypt, Saúdskou Arábii a státy Perského zálivu), nebyly na druhou stranu, na rozdíl od RF, schopny pozitivně ovlivnit vztahy se svými dlouholetými regionálními protivníky (Íránem, Sýrií, Hamásem a Hizballáhem). Zároveň, i když Rusko na začátku 21. století nemělo s žádnou zemí MENA tak silné a pevné vztahy jako USA se svými tradičními spojenci v této oblasti, nebyla RF v ostrém konfliktu s žádnou zemí MENA, zatímco USA díky své pokračující podpoře Izraele a „válce proti terorismu“, podpořené nepopulární vojenskou intervencí do Iráku, měly řadu nepřátel.²⁸

Z pohledu Ruska a jeho stabilních politických a ekonomických vztahů se zeměmi oblasti MENA, narušily tento „ideální“ stav události arabského jara, které v letech 2011–2012 vedly v řadě zemí MENA k odstranění dlouho vládnoucích autoritářských režimů. Pro zahraniční a bezpečnostní politiku Ruska představují nepokoje v arabském světě a následný porevoluční vývoj novou výzvu, s níž se RF musí vypořádat, což se jí zatím příliš nedaří.

---

27 Marcin KACZMARSKI, *Russia's Middle East Policy After the Arab Revolutions*, Centre for Eastern Studies, č. 59, 26. 7. 2011. Dostupné na: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_59.pdf, 20. 1. 2015.

28 Mark N. KATZ, *Moscow and the Middle East: Repeat Performance?*, Russia in Global Affairs, 7. 10. 2013. Dostupné na: <http://eng.globalaffairs.ru/number/Moscow-and-the-Middle-East-Repeat-Performance-15690>, 7. 3. 2015; Anna BORŠČEVSKAJA, *Rastet vlijanie Rossia na Bližnem Vostoke*, InoSMI, 9. 1. 2014. Dostupné na: <http://inosmi.ru/russia/20140109/216375520.html>, 20. 1. 2015.

Události arabského jara a pozice Ruska v oblasti MENA

Události arabského jara byly pro Rusko, stejně jako západní země, velmi překvapivé a do značné míry nečekané. Zároveň události v arabském světě a následný porevoluční vývoj, které změnily poměr moci v oblasti MENA, a to jak mezi samotnými aktéry regionu, tak mezi vnějšími aktéry, přinesly ve vztahu k zahraničně-bezpečnostní pozici Ruska řadu zásadních poznatků. Především události arabského jara ukázaly na neexistenci ucelené strategie přístupu Ruska vůči zemím Blízkého východu a severní Afriky, která se pohybovala od re-aktivního postoje, přes neutrální pozici až po pro-aktivní podporu. Nepokoje současně v arabském světě jasně odhalily nekonzistentnost a nejednotnost zahraniční a bezpečnostní politiky Ruské federace. Vedle toho revoluční vlna demonstrovala omezený vliv Ruska jako velmoci působit a formovat politickou situaci v oblasti MENA. A v neposlední řadě pak události následující po vlně revolucí přinesly v řadě případů spíše stagnaci vztahů RF s tradičními spojenci Blízkého východu a severní Afriky, neboť Rusku se na rozdíl od USA a zemí Evropské unie (EU) nepodařilo plně obnovit pracovní vztahy (alespoň prozatím) s novými režimy, které se dostaly k moci v arabském světě.²⁹

Nepokoje v Tunisku, Egyptě, Bahrajnu a Jemenu a porevoluční vztahy s RF

Ruská federace na začátku procesu revolučních nepokojů zaujala k situaci v arabském světě spíše pasivní stanovisko. Tento postoj byl patrný na příkladu událostí, jež se odehrály v Tunisku, Egyptě, Bahrajnu a Jemenu.³⁰

V případě nepokojů v Tunisku, které začaly již koncem roku 2010, RF podobně jako západní státy akceptovala dne 14. ledna 2011 demokratickou změnu v podobě vynuceného odstoupení dlouhodobě vládnoucího prezidenta Zína Abidína bin Alího (1987–2011). V tomto ohledu ruský prezident D. Medveděv ve

29 K tomu např. srov. Anatoly CHAZANOV, „*Arabskaja vesna*“ i pozicija Rossiji, Moskva, s.a. Dostupné na: <http://www.vostokoved.ru/Интересы-и-позиции-России-в-Азии-и-Африке-в-21-век/am-l-r.html>, 20. 1. 2015.

30 Margarete KLEIN, *Russia and the Arab Spring. Foreign and Domestic Policy Challenges*, Berlin, únor 2012. Dostupné na: [101 | 2015](http://www.google.cz/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.swp-berlin.org%2Ffileadmin%2Fcontents%2Fproducts%2Fcomments%2F2012C03_kle.pdf&ei=Zpe-VKC8JquO-7AbBnIHQDA&usq=AFQjCNHh4H7yoLLd1E51k2AlroXI0LRJQ&sig2=EMyO-XLwamH6iP7yolb7TnQ&bvm=bv.83829542, d.ZGU, 20. 1. 2015.</p></div><div data-bbox=)

svém projevu na Světovém ekonomickém fóru v Davosu na začátku února 2011 poznamenal, že to, „co se stalo v Tunisku, by mělo sloužit jako ponaučení pro ostatní vlády, které nesmí pouze sedět ve svém pohodlném křesle, ale rozvíjet se spolu se společností“.³¹

Spíše obezřetně reagovala ruská vláda na události v Egyptě, kde na začátku roku 2011 propukly několika týdenní nepokoje a protivládní demonstrace proti prezidentovi Husní Mubarakovi (1981–2011). V této souvislosti proto např. ruský prezident Dmitrij Medveděv, ministr zahraničních věcí Sergej Viktorovič Lavrov a mluvčí ministerstva zahraničních věcí Alexander Lukaševič zdůraznili potřebu mírového řešení situace v Káhiře. Nicméně RF společně se západními zeměmi nakonec politické změny v Egyptě ústící 11. února 2011 v rezignaci prezidenta M. Mubaraka uznala.³²

Pasivní postoj zaujala RF také k situaci v Bahrajnu, kde od února 2011 došlo v rámci arabského jara k politickým protestům majoritních arabských šitů proti autoritářskému režimu minoritní sunnitské královské rodiny a vlády. Re-aktivní pozici RF v březnu 2011 jasně potvrdil mluvčí ministra zahraničních věcí A. Lukaševič, když deklaroval, že události v Bahrajnu byly vnitřní záležitostí a měly by být řešeny prostřednictvím dialogu. RF nijak nezareagovala ani v případě, kdy bahrajnská vláda za pomoci vojenských jednotek z okolních arabských zemí tvrdě zakročila proti protestujícím.³³ V neposlední řadě se RF, stejně jako západní státy, distancovala od jakéhokoli zasahování do situace v Jemenu, kde od začátku roku 2011 vypukly protesty proti dlouhodobému autoritativnímu režimu jemenského prezidenta Alí Abdalláha Sáliho (1990–2012) a země se ocitla téměř na pokraji občanské války. Také v těchto dvou případech Rusko omezilo svoji aktivitu pouze na výzvu mírového řešení situace.³⁴

Důvody re-aktivního postoje RF k politickým událostem v těchto čtyřech zemích lze nalézt minimálně tři. Prvním důvodem byla existence jen omezených ekonomických vztahů Ruska s těmito zeměmi, kdy s výjimkou Egypta, nemělo v těchto státech žádné výrazné ekonomické zájmy. Druhým důvodem byla neexistence speciálních vztahů mezi ruským prezidentem a politickými činiteli výše zmíněných zemí. A konečně důvod třetí: Ruská federace neměla, podobně jako západ-

31 Muharrem ERENLER, *Russia's Arab Spring Policy*, Marmara 2012, s. 174.

32 Jan EICHLER – Lukáš TICHÝ, *USA a Ruská federace: komparace z pohledu bezpečnosti a strategické kultury*, Praha 2013, s. 210.

33 Mark N. KATZ, *Russia and the Arab Spring*, Washington, 3. 4. 2012. Dostupné na: <http://www.mei.edu/content/russia-and-arab-spring>, 19. 1. 2015.

34 M. ERENLER, *Russia's Arab Spring Policy*, s. 177.

ní země, v případě Bahrajnu zájem na pádu režimu, který by ve svém důsledku mohl vést k politické nestabilitě v okolní Saúdské Arábii a dalších na ropu bohatých monarchiích Perského zálivu.³⁵ Jinak řečeno, důvodem pasivního postoje byla absence nebo jen minimální (geo)politické, ekonomické, vojenské, bezpečnostní a energetické zájmy RF v těchto čtyřech zemích.

Následný porevoluční vývoj ve výše zmíněných zemích, v kontextu ruského postoje k událostem arabského jara, nepřinesl žádné významné zlepšení vztahů Ruska v oblasti MENA. Naopak, podle současného ruského prezidenta V. Putina (od března 2012) byly ekonomické a politické vztahy RF se zeměmi MENA negativně ovlivněny událostmi arabského jara.³⁶ Politická spolupráce Ruské federace s mnoha nově nastolenými režimy je v současné době spíše symbolická a je omezena na prohlášení vydaná po skončení oficiální návštěvy.

Například politické vztahy Ruska s Tuniskem,³⁷ jež sice „nikdy nebylo ruskou prioritou“, se nijak výrazně nezlepšily ani po nástupu nové islamistické vlády a zůstaly omezeny jen na diplomatické jemnosti.³⁸ Nicméně podle ruského ministra zahraničních věcí S. Lavrova, který navštívil Tunisko začátkem března 2014, je Rusko připraveno podpořit politický přechod v zemi především prostřednictvím investic a cestovního ruchu.³⁹

O něco složitějším vývojem prošly politické vztahy RF s porevolučním Egyptem. Na jednu stranu Rusko již koncem roku 2011 deklarovalo úsilí budovat s ním silné vazby. To následně v listopadu 2012 potvrdil Sergej Lavrov, když zdůraznil připravenost spolupracovat s Muslimským bratrstvem, jež se v Egyptě dostalo k moci, a předal nově zvolenému egyptskému prezidentovi Mohamedu Mursímu pozvání k návštěvě Moskvy.⁴⁰ Na druhou stranu ve stejné době ruský Nejvyšší soud znovu potvrdil svoje rozhodnutí z roku 2003, podle kterého je Muslimské

---

35 M. KLEIN, *Russia and the Arab Spring. Foreign and Domestic Policy Challenges*, s. 2.

36 A. MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*. Dostupné na: <http://carnegie.ru/2013/10/01/russia-and-arab-spring/goq4>, 7. 3. 2015.

37 Zatímco v roce 2010, tedy před arabským jarem dosahoval celkový objem obchodu mezi RF a Tuniskem částky kolem 1,047 miliardy dolarů, v roce 2013 to bylo jen 360 milionů dolarů.

38 *What Does the Arab Spring Mean for Russia, Central Asia, and the Caucasus?*, Aigerim Zikibajeva (ed.), Center for Strategic & International Studies, září 2011. Dostupné na: <http://csis.org/publication/what-does-arab-spring-mean-russia-central-asia-and-caucasus>, 7. 3. 2015.

39 *Russia supports Tunisia's political transition: Lavrov*, Africa.news.cn, 3. 3. 2014. Dostupné na: http://news.xinhuanet.com/english/africa/2014-03/05/c_133160624.htm, 7. 3. 2015.

40 Olena BAGNO-MOLDAVSKY, *Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offering*, Strategic Assessment 15, 2013, s. 121–132.

bratrstvo teroristickou organizací a představuje hrozbu pro bezpečnost Ruska.⁴¹ Zároveň s tím, jak byl prezident M. Mursí nucen v červenci 2013 odstoupit, zůstávají politické a ekonomické vztahy Ruska s Egyptem stále nejisté. Nicméně po zvolení Abdala Fattáha Sísího egyptským prezidentem v červnu 2014 diplomaté a politici z obou zemí očekávají průlom v bilaterálních vztazích mezi Egyptem a RF.⁴²

Na nízké politické úrovni zůstaly také porevoluční vztahy Ruska s většinou zemí Perského zálivu, včetně Saúdské Arábie, Bahrajnu, Kuvajtu, Spojených arabských emirátů a Kataru.⁴³ Stejně tak beze změny zůstávají vztahy Ruské federace s některými z arabských národů, které byly ušetřeny revolučních otřesů, jako je Alžírsko, Maroko a Jordánsko.⁴⁴

Jedinou výjimkou z pravidla stagnujících interakcí představují vztahy RF s Jemenem,⁴⁵ kde nepokoje v rámci arabského jara svrhly jemenského prezidenta Alí Abdalláha Sáliho, který v únoru 2012 předal vládu do rukou viceprezidenta

---

41 *Arab Spring: Three years after*, The Voice of Russia, 25. 1. 2014. Dostupné na: http://sputniknews.com/voiceofrussia/2014_01_25/Arab-Spring-Three-years-after-5407/, 20. 1. 2015.

42 O zlepšení vzájemných vztahů svědčí také zvýšení objemu vzájemného obchodu. Zatímco v roce 2009, resp. 2010 dosahoval celkový objem obchodu částky kolem 1,6 miliardy dolarů, v roce 2013 to bylo již kolem 2 miliard dolarů. Zároveň v září 2014 představitelé Ruska a Egypta uzavřeli předběžnou dohodu o prodeji ruských zbraní do Egypta v celkové hodnotě kolem 3,5 miliard dolarů. Dále srov. Maria DUBROVIKOVA, *Egypt key to Russia's resurgence in Middle East*, Al Arabiya News, 6. 6. 2014. Dostupné na: <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2014/06/08/Egypt-key-to-Russia-s-resurgence-in-Middle-East.html>, 20. 1. 2015; *Russia, Egypt seal preliminary arms deal worth \$3.5 billion: agency*, Reuters, 17. 9. 2015. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2014/09/17/us-russia-egypt-arms-idUSKBN0HC19T20140917>, 20. 1. 2015.

43 Vzájemný obchod mezi Ruskem a těmito státy Perského zálivu dosáhl v roce 2013 částky jen kolem 2 miliard dolarů. Dále srov. Yuri BARMAN, *Russia's deep dive into the Persian Gulf*, Yemen Times, 24. 5. 2014. Dostupné na: <http://www.yementimes.com/en/1785/opinion/3911/Russia%E2%80%99s-deep-dive-into-the-Persian-Gulf.htm>, 20. 1. 2015.

44 Rusko sice dnes nemá zvláště silné vztahy s Marokem a Jordánskem, ale snaží se navázat na předchozí ekonomické a politické vazby s Alžírskem, které nebyly výrazně poškozeny arabským jarem. Současné rusko-alžírské vztahy jsou spíše než ve znamení konfrontace vedeny kooperací a Alžírsko je i nadále významným zákazníkem ruských zbraní. K tomu dále srov. *Russia and Algeria see eye to eye in international politics – Lavrov*, The Voice of Russia, 12. 2. 2013. Dostupné na: http://sputniknews.com/voiceofrussia/2013_02_12/Russia-and-Algeria-see-eye-to-eye-in-international-politics-Lavrov/, 20. 1. 2015.

45 Stejně jako v předchozích případech, také o zlepšení rusko-jemenských vztahů svědčí zvýšení celkového objemu obchodu. Zatímco před arabským jarem dosahoval celkový objem obchodu částky kolem 163 milionů dolarů, v současné době to bylo již kolem 600 milionů dolarů. Dále k tomu srov. *Intervju Posla Rossiji v Jemene Vladimira Deduškina*, Ministerstvo inostrannych del Rossijskoj Federacii, 3. 1. 2015. Dostupné na: <https://ru-ru.facebook.com/MIDRussia/posts/589388454493933>, 20. 1. 2015.

Abd Rabú Mansúra Hadího. Pro stabilizaci a posílení vzájemných vztahů bylo z pohledu Ruska pozitivní především to, že tyto protesty, které vedly k demisi prezidenta Abdalláha Sáliho, se neuskutečnily pod praporem boje za demokracii a nenesly žádnou podobnost s některou z tzv. barevných revolucí. Stejně tak pro Ruskou federaci bylo důležité, že k této změně v Jemenu došlo bez jakéhokoliv vnějšího zásahu v podobě humanitární intervence.⁴⁶

Zájem na posílení vzájemných vztahů potvrdil ruský prezident Vladimir Putin svému jemenskému protějšku M. Hadihovi při jeho návštěvě v Moskvě v dubnu 2013, když zdůraznil, že „Rusko udělá vše, co je v jeho silách, aby vám pomohlo a vytvořilo podmínky pro rekonstrukci a rozvoj vaší země [...]“.⁴⁷ O rok později v dubnu 2014 pak jemenský ministr obrany Mohammed Nasser Ahmed a generální ředitel Odboru vojenské spolupráce na Blízkém východě a v severní Africe při ruském ministerstvu obrany Sergej Jurčenko jednali o aspektech dvoustranné spolupráce a partnerství mezi armádami obou zemí v různých technických a vojenských oblastech.⁴⁸

Jestliže v důsledku počátečního, spíše re-aktivního postoje RF k událostem arabského jara, došlo k ochlazení některých vzájemných vztahů. V případě těch zemí, kde Rusko bylo nepřímou či přímo zapojeno do arabského jara – Libye a Sýrie – účinky na zahraniční a bezpečnostní vztahy Ruské federace v oblasti Blízkého východu a severní Afriky byly daleko více problematické.

Vojenská intervence v Libyi a vztahy s Ruskem

V porovnání s přístupem k nepokojům v Tunisku, Egyptě, Jemenu a Bahrajnu, panovala poněkud odlišná situace ze strany RF v případě událostí v Libyi, kde v polovině února 2011 nejprve ve východní části země ve městě Bengházi vypukly masové protesty, jež se následně rozšířily do dalších libyjských měst, včetně hlavního města Tripolisu. „Diktátor Muammar Kaddáfí (u moci byl od vojenského převratu v roce 1969) odpověděl nasazením pozemního vojska, letectva i námořnictva a také policejních sil a polovojenských organizací k potlačení protestů. Jeho lpění na udržení

46 A. MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*.

47 *Putin: Russia will aid reconstruction of Yemen*, The Brics Post, 3. 4. 2013. Dostupné na: <http://thebricspost.com/putin-russia-will-aid-reconstruction-of-yemen/#.VL7AJXt8Gxs>, 19. 1. 2015.

48 *Russia, Yemen Seek To Boost Military Cooperation*, Eurasia Review, 23. 4. 2014. Dostupné na: <http://www.eurasiareview.com/23042014-russia-yemen-seek-boost-military-cooperation/>, 20. 1. 2015.

mocenského postavení a spolu s tím mimořádná brutalita jen dále umocnily odpor, a tak situace přerostla v občanskou válku mezi Kaddáfího klanem na jedné straně a opozičními silami sdruženými v Národní přechodné radě na straně druhé.⁴⁹

Přestože Rusko zaujalo k událostem v Libyi spíše neutrální stanovisko, to znamená, že se ani vojensky a ani výrazně politicky neangažovalo při řešení krizové situace, nezůstalo zcela pasivní. Rusko mělo v Libyi silné ekonomické, vojenské a energetické zájmy. Poté, co Ruská federace v dubnu 2008 odpustila Libyi dluh ve výši 4,5 miliardy dolarů z dob existence SSSR, uzavřely ruské společnosti s libyjskými firmami kontrakty ve výši 10 miliard dolarů⁵⁰ týkající se jak lukrativních zakázek pro ruské firmy na těžbu ropy a zemního plynu na území Libye a výstavby nového plynovodu pro přepravu libyjského zemního plynu do Evropy, tak budoucího prodeje ruského vojenského materiálu a zbraní, jako jsou protiletadlové komplexy, stíhačky, vrtulníky a válečné lodě, do Libye.⁵¹ Zároveň libyjská krize rozpoutala v Rusku diskuzi ohledně fungování principů mezinárodního práva, zejména uplatňování práva vojenské intervence z humanitárních důvodů, stejně jako respektování role OSN a počínání NATO v dané situaci.⁵² V neposlední řadě Rusko v tomto období sledovalo také bezpečnostní zájmy spojené s odvrácením negativních dopadů na bezpečnostní situaci v regionu a zabránění rozšíření možných hrozeb do samotné RF v případě uskutečnění vojenské intervence v Libyi.

V tomto ohledu proto Rusko opakovaně kritizovalo možnost mezinárodní vojenské intervence spojenekých sil NATO a některých arabských zemí proti M. Kaddáfímu, kterou označilo za neopodstatněnou a neadekvátní. Například prezident D. Medveděv opakovaně upozorňoval na nebezpečí vzestupu fanatismu a rozšíření extremismu na Blízkém východě a v severní Africe. Podobně ruský premiér V. Putin důrazně varoval před vnějším zasahováním do situace v Libyi, jež by

---

49 J. EICHLER – L. TICHÝ, *USA a Ruská federace: komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*, s. 110.

50 Vedle toho došlo ke zvýšení celkového objemu obchodu mezi oběma zeměmi, který před občanskou válkou dosahoval v průměru 200 milionů dolarů. K tomu dále srov. Oleg SHCHEDROV, *Russia seeking tighter economic relations with Libya*, The New York Times, 16. 8. 2008. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2008/04/16/business/worldbusiness/16iht-rusbiz.4.12064732.html>, 21. 1. 2015.

51 Nicméně RF 6. února 2011 nakonec schválila rezoluci Rady bezpečnosti (RB) OSN č. 1970 o zavedení embarga na dovoz zbraní do Libye a to navzdory tomu, že v jeho důsledku ruská společnost Rosoborenexport přišla o zakázku ve výši čtyř miliard amerických dolarů kvůli nerealizovaným dodávkám ruských zbraní do Libye. Dále srov. M. KLEIN, *Russia and the Arab Spring. Foreign and Domestic Policy Challenges*, s. 2–3.

52 Ibidem.

podle něj mohlo vést k nástupu islamismu. Jeho následné rozšíření v oblasti severní Afriky by mohlo negativně ovlivnit situaci v dalších regionech, např. na ruském severním Kavkaze.⁵³

Ruská federace se nicméně jako stálý člen Rady bezpečnosti (RB) OSN nakonec zdržela dne 17. března 2011 hlasování o rezoluci č. 1973, která zdůraznila, že situace v Libyi představuje hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost a zmocnila členské státy k použití síly za účelem ochrany civilního obyvatelstva, zejména prostřednictvím prosazení bezletové zóny nad Libyí.⁵⁴ V žádném případě nedala oprávnění k jakékoliv podobě zahraniční okupace. Tento neutrální postoj byl poměrně důležitý a rozhodující krok ze strany Ruska. Zatímco v předchozích podobných případech se RF stavěla velmi kriticky proti jakémukoliv vojenskému zásahu do vnitřních záležitostí dané země a využívala svého práva veta na půdě RB OSN, aby zabránila vojenské intervenci západních zemí vůči vytipovanému státu, v případě Libye odmítl ruský prezident D. Medveděv vetovat rezoluci RB č. 1973, a tak nepřímou souhlasil s vojenským zásahem. Ruský postoj k této rezoluci ovšem nebyl zcela neproblematický a ukázal na nekonzistentnost zahraniční a bezpečnostní politiky Ruska.

Ruský premiér V. Putin označil rezoluci č. 1973 již čtyři dny po jejím schválení za „chybné a nedostatečné“ rozhodnutí, neboť „opravňuje kohokoliv přijmout veškerá opatření proti suverénnímu státu“ a provokativně ji přirovnal ke „středověké výzvě ke křížové výpravě“.⁵⁵ Stejně tak kritikou nešetřili ani ruský vicepremiér Sergej Borisovič Ivanov a ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov, podle něhož „vojenská intervence v Libyi není lékem na krizi, neboť Libyjci by si své problémy měli řešit sami“.⁵⁶

Ruský prezident D. Medveděv však odmítl přirovnání rezoluce a následný vojenský zásah západních států v Libyi ke „křížáckému tažení“, které by podle něj, pokud by tak bylo všeobecně interpretováno, mohlo vést ke střetu civilizací.⁵⁷ Medveděv naopak potvrdil, že „celá“ rezoluce č. 1973 „odráží naše chápání událostí

---

53 M. N. KATZ, *Russia and the Arab Spring*.

54 Vedle toho bylo druhým cílem vojenské intervence západních států v Libyi, ovšem již mimo rámec mandátu Rady bezpečnosti OSN, vojensky podpořit povstalce a vyčistit jim cestu ke svržení vlády plukovníka Muammara Kaddáfího.

55 Roy ALLISON, *Russia, the West, & Military Intervention*, Oxford 2013, s. 194.

56 *Politolog: intervencija NATO v Libiju privela v postu nestabilnosti v mire*, Vesti.ru, 18. 3. 2012. Dostupné na: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=744407&cid=9>, 21. 1. 2015.

57 M. N. KATZ, *Russia and the Arab Spring*.

v Libyi“.⁵⁸ Důvodem „kvalifikovaného rozhodnutí“ Ruské federace nevyužít svého práva veta byla podle Medveděva snaha vyhnout se situaci, kdy „bychom nevěděli, co jsme dělali“.⁵⁹ Ve skutečnosti lze ovšem ve „vstřícném“ postoji ruského prezidenta vůči západním státům a především odmítnutí rezoluci vetovat nalézt několik pragmatických důvodů motivovaných především (geo)politickým, ekonomickým a bezpečnostním zájmem Ruska.

Za prvé, prezident D. Medveděv chtěl zabránit mezinárodní izolaci RF, v níž by se jako jediný stát ocitla v případě vetování rezoluce, neboť i Čína zvolila jako formu nesouhlasu s vojenskou intervencí v Libyi zdržení se hlasování na půdě RB OSN. Za druhé, sympatie ruského prezidenta s koalicí západních států v boji proti režimu M. Kaddáfího nebyly o mnoho větší než pragmatický krok zaměřený na rozvoj další spolupráce RF s hlavními západními institucemi, především NATO a EU. Vedle toho měl Medveděv zájem na zachování stabilních vztahů s USA, které byly urovnány po nástupu Baracka Obamy do funkce amerického prezidenta. Medveděv si byl totiž velmi dobře vědom významu ekonomické a technické pomoci USA i EU při procesu modernizace Ruska. Za třetí, případná spolupráce RF se Západem při řešení krizové situace v Libyi byla pro ruského prezidenta více symbolická než věcná. Pokud by totiž RF byla západními státy vyzvána, aby se zhostila role prostředníka mezi libyjským vůdcem M. Kaddáfím a opozicí, potvrdilo by to význam Ruska jako globálního aktéra mezinárodních bezpečnostních vztahů.

Nicméně následující vojenská operace západních koalic USA, Francie, Velké Británie, Kanady a Itálie v Libyi, která byla dne 31. března 2011 nahrazena vojenskou operací pod velením NATO (Operace Jednotný ochránce) a trvala až do 31. října 2011, vyvolala v RF protichůdné reakce. A zároveň znovu potvrdila nekoherentnost zahraniční a bezpečnostní politiky Ruska.⁶⁰

Na jednu stranu Rusko ihned po zahájení vojenských operací obvinilo koaliční síly NATO a čtyř islámských zemí (Turecka, Kataru, Jordánska a Spojených arabských emirátů) ze série porušení rezoluce RB OSN č. 1973, vedené snahou o změnu režimu. Ruská federace v tomto ohledu kritizovala jak určení M. Kaddáfího a jeho příbuzných za „legitimní cíle“, tak i „nepřiměřené použití vojenské síly“ mající za následek smrt civilistů a zničení libyjské státní infrastruktury a civilních

---

58 R. ALLISON, *Russia, the West, & Military Intervention*, s. 193.

59 Ibidem, s. 193.

60 Andrei P. TSYGANKOV, *Russia's Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*, New York 2013, s. 220.

míst.⁶¹ To potvrdil např. ruský ministr obrany Anatolij Eduardovič Serdjukov, jenž obvinil koaliční státy ze zabíjení civilního obyvatelstva a požadoval okamžité ukončení vojenských operací. Ruská Státní дума ve svém prohlášení odsoudila „nevybíravé nasazení síly“ ze strany intervenujících států.⁶²

Na druhou stranu D. Medveděv během summitu G-8 v Deauville v květnu 2011 veřejně vyzval M. Kaddáfího k odstoupení a nařídil omezení obchodních aktivit ruských společností v Libyi. Ale ani Medveděv nesdílel se západními státy názor na vojenské řešení konfliktní situace v Libyi a rezoluci RB OSN č. 1973 podepsal nakonec až v srpnu 2011. Následně 1. září 2011 uznala RF jako 73. stát novou Přechodnou národní radu za jedinou legitimní vládu Libye.⁶³

Nespokojenost nového libyjského režimu s politikou Ruské federace v době občanské války byla pak patrná v následujících letech, kdy se vzájemné vztahy zhoršily.⁶⁴ Rusku ve snaze o obnovení vztahů s Libyí nepomohlo ani odpuštění zmíněného dluhu ve výši 4,5 miliardy dolarů, který z pohledu nové libyjské vlády představoval vstřícný krok pouze vůči diktátorovi M. Kaddáfímu, nebyl však zaměřen na samotnou Libyi. Naopak nová libyjská vláda odmítla dodržet výše uvedené smlouvy v hodnotě 10 miliard dolarů a místo toho přistoupila k jejich postupné revizi. Stejně tak zrušila ruským energetickým firmám Gazprom, Gazprom Neft a Tatněft jejich dřívější smlouvy.⁶⁵ V neposlední řadě rusko-libyjské vztahy poškozují doposud také nestabilní situace v zemi a neúspěšné boje libyjské vlády proti různým radikálním islamistickým skupinám, ozbrojeným milicím a povstalcům, kterým se např. během roku 2013 podařilo ovládnout část východní Libye bohaté na ropu.⁶⁶ Ve snaze zlepšit vztahy s Libyí Rusko dne 20. března 2014 hlasovalo na půdě OSN

---

61 R. ALLISON, *Russia, the West, & Military Intervention*, s. 193.

62 Ibidem, s. 194.

63 Steven ERLANGER, *Russia Recognizes Libya Rebels as World Leaders Meet*, The New York Times, 1. 9. 2011. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2011/09/02/world/africa/02nato.html?pagewanted=all>, 21. 1. 2015.

64 Vztahy mezi RF a Libyí např. poškodil začátkem října 2013 útok neznámých ozbrojenců na ruské velvyslanectví v Tripolisu, po kterém Rusko evakovalo do Tuniska všechen personál své ambasády v Libyi i s rodinami. Dále srov. *Russian embassy in Libya attacked*, Al Jazeera, 2. 10. 2013. Dostupné na: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/10/russian-embassy-libya-attacked-2013102184816204185.html>, 21. 1. 2015.

65 Přitom v listopadu 2011 nový libyjský premiér Abdel Rahim al-Keeb potvrdil, že jeho vláda nespatřuje žádné důvody pro revizi smluv s RF a jejími společnostmi a bude dodržovat veškeré závazky v rámci dříve uzavřených smluv.

66 Zároveň od začátku roku 2014 působí v libyjském městě Derna ozbrojenci z řad Islámského státu, kteří dne 5. října 2014 dostali město pod úplnou kontrolou. Oblast kolem Derna označují ozbrojenci z Islámského státu jako provincii (tj. vilájet) Barka.

ve prospěch rezoluce RB, která podpořila suverenitu Libye a odsoudila pokusy povstalců ukrást a vyvézt ropu ze země do Severní Koreje.⁶⁷

Současné vztahy mezi Ruskou federací a Libyí se tak nacházejí na rozhraní. Kumulace výše zmíněných faktorů po svržení diktátora M. Kaddáfího způsobila stagnaci dříve stabilních a silných rusko-libyjských vztahů. Prezident V. Putin ovšem opakovaně vyjádřil zájem Ruska na obnovení úzkých ekonomických, energetických a vojenských vztahů s Libyí.⁶⁸

Ruská podpora Asadova režimu v Sýrii a její dopad na vztahy v oblasti MENA

Oproti předchozímu působení v procesu arabského jara zaujalo Rusko k Sýrii zcela rozdílný postoj. V Sýrii došlo od března roku 2011 k násilným střetům mezi armádou prezidenta Bašára Asada a jeho odpůrci, které následně v roce 2012 přerostly v občanskou válku. Rusko mající v této zemi dlouhodobě silné ekonomické, politické a bezpečnostní, ale také vojenské a energetické zájmy, zaujalo výrazně pro-aktivní stanovisko a Asadův režim od počátku nepokojů de facto podporovalo. Bylo v tomto ohledu připraveno nejen blokovat jakékoliv kroky k vojenskému zásahu podle Kapitoly VII Charty OSN, ale i omezit zapojení Rady bezpečnosti ve smyslu zavedení sankcí vůči Sýrii. Zároveň RF opakovaně vysílala své vojenské lodě k syrskému pobřeží jako signál podpory režimu B. Asada a pokračovala v dodávkách zbraní do Sýrie. Stala se tak jakýmsi ochráncem Sýrie, a to na úkor zhoršení vztahů se Západem.

Přestože v srpnu 2011 prezident Dmitrij Medveděv naznačil určité limity v připravenosti Ruské federace chránit syrský režim a nevyločil ani možnost odstoupení B. Asada, pokud se nepodaří zahájit potřebné reformy a jednání s opozicí, Rusko se od té doby nedokázalo distancovat od Assadova režimu či zpochybnit legitimitu jeho vlády, i když k žádným politickým opatřením ani procesu medicace s opozičními skupinami ze strany Damašku nedošlo. Pozice RF byla naopak

---

67 Dále k tomu srov. *Can Russia still act responsibly? In Libya vote, yes*, The Christina Science Monitor, 20. 3. 2014. Dostupné na: <http://www.csmonitor.com/Commentary/the-monitors-view/2014/0320/Can-Russia-still-act-responsibly-In-Libya-vote-yes>, 21. 1. 2015.

68 Zároveň se, trochu paradoxně, zvýšil celkový objem vzájemného objemu, který v roce 2012 dosáhl částky kolem 250 milionů dolarů. Dále srov. *Russia Interested in Restoring Trade, Energy Ties with Libya – Putin*, Sputnik, 27. 6. 2014. Dostupné na: <http://sputniknews.com/russia/20140627/190734997.html>, 21. 1. 2015.

dále posílena po znovuzvolení V. Putina do funkce ruského prezidenta na jaře 2012, kdy se situace v Sýrii vyvíjela směrem k občanské válce.⁶⁹

Rusko v tomto období i nadále kritizovalo úsilí západních zemí a členů Ligy arabských států o odchod syrského prezidenta B. Asada jako předpoklad pro ukončení bojů a zahájení politického procesu.⁷⁰ RF nechtěla podpořit žádná opatření, která by mohla vytvořit základ pro výměnu Asadova režimu, a to i nepřímo prostřednictvím nových, silných sankcí OSN, a společně s Čínou se snažila odvrátit jakoukoliv rezoluci Rady bezpečnosti o Sýrii, která by nevyloučila možnost vnějšího vojenského zásahu.⁷¹ Například v říjnu 2011 vetovaly Moskva a Peking rezoluci RB navrženou západními státy, které volaly po zahájení politického řešení krizové situace a odsoudily závažné porušování lidských práv v Sýrii. Podobně v únoru a v červenci 2012 oba státy společně vetovaly další dvě nové rezoluce RB OSN.⁷² Svůj postoj RF zdůvodňovala tím, že rezoluce obhajují pouze jednu z účastnických stran občanské války a vznesly požadavky jen vůči Asadově vládě, zatímco postup opozičních sil, které podle Ruska také nesou vinu za násilí v zemi, rezoluce RB OSN ignorovaly. Rusko ovšem zůstalo v tomto případě zcela izolováno. Mělo pouze podporu Číny. Ostatní členové Rady bezpečnosti hlasovali pro podporu řešení.

Jak se během druhé poloviny roku 2012 situace v Sýrii zhoršovala, Rusko se snažilo převzít roli zprostředkovatele při řešení syrské krize s cílem podpořit svůj vliv oblasti MENA. Za tímto účelem v únoru 2013 hostilo první fórum Rusko – Liga arabských států, během něhož obě strany jednaly o situaci v Sýrii ve snaze najít kompromisní řešení. To potvrdil např. generální tajemník Ligy arabských států Nabíl al-Arabí. Zdůraznil, že Rusko a Liga arabských států budou usilovat o mírové řešení syrského konfliktu a vyjádřil naději, že RF bude schopna přesvědčit syrskou vládu o tomto výsledku.⁷³

Ve své roli prostředníka pokračovalo Rusko i v září 2013, kdy se snažilo zprostředkovat dohodu, podle níž se měl Asadův režim vzdát svých zásob chemických zbraní. RF navrhla tuto dohodu poté, co americký prezident Barack Obama oznámil, že USA společně s dalšími státy zvažují zahájit vojenský útok proti režimu

---

69 Roy ALLISON, *Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis*, International Affairs 89, 2013, č. 4, s. 798.

70 Talal NIZAMEDDIN, *Fanning the Flames of War-Russia's Role in Syria's Crisis*, Euro Atlantic Quarterly, 2013, Winter, s. 12.

71 Richard WITZ, *Global Security Watch. China*, Praeger 2013.

72 Muhamad S. OLIMAT, *China and the Middle East*, New York 2013, s. 113.

73 A. MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*.

B. Asada, který údajně v srpnu 2013 použil chemické zbraně proti syrským civilistům poblíž hlavního města Damašku ve čtvrti al-Ghoutá. Ve snaze zabránit vojenské intervenci, Sýrie nakonec přijala dohodu mezi USA a Ruskem, uzavřenou mezi ruským ministrem zahraničních věcí S. Lavrovem a jeho americkým protějškem Johnem Kerryem, o předání chemických zbraní pod mezinárodní kontrolu.⁷⁴

Spíše než pro samotného Bašára Asada byla dohoda mezi USA a RF významným vítězstvím především pro V. Putina, jemuž se podařilo dosáhnout toho, co se Rusku nepovedlo v případě Libye, a to zabránit ozbrojené intervenci západních států a udržet režim jeho spojence neporušený. Zároveň rusko-americká dohoda zdůraznila nový status Ruské federace jako mocenského zprostředkovatele blízkovýchodních záležitostí. Podobnou roli v této oblasti naposledy sehrál Sovětský svaz v 60. a 70. letech minulého století.⁷⁵

Odhodlání Ruska politicky a diplomaticky bránit syrský režim prezidenta Asada bylo patrné také během roku 2014. Rusko, v obavě z možné vojenské intervence do Sýrie, nejprve koncem února pohrozilo, že v Radě bezpečnosti OSN zablokuje návrh rezoluce o humanitární pomoci Sýrii. Ta sice neobsahovala žádné sankční hrozby, ale počítala s odhlasováním případných sankcí proti těm, kdo budou klást překážky humanitární pomoci.⁷⁶ Následně 22. května 2014 pak Rusko s Čínou vetovaly další návrh rezoluce RB OSN požadující po Mezinárodním trestním soudu, aby vyšetřil válečné zločiny, kterých se v Sýrii podle všeho dopustil tamní režim i ozbrojené opoziční skupiny, přičemž ruský velvyslanec při OSN Vitalij Ivanovič Čurkin označil iniciativu za „reklamní trik“ ohrožující úsilí na ukončení násilí v Sýrii politickými prostředky.⁷⁷ Obě země opět ignorovaly vůli zbývajících 13 členů RB a dalších 65 zemí na podporu nezbytných opatření. K žádné změně nedošlo ani v současné době tj. na začátku roku 2015, kdy je spolupráce RF a západních států při řešení syrské krize limitována sankcemi uvalenými USA a EU na Rus-

---

74 Nicméně tato dohoda se stala terčem kritiky, protože je jednak nepravděpodobné, že se syrský režim vzdá všech svých chemických zbraní, ale také proto, že neřešila jakékoliv zavinění nebo odpovědnost Asadova režimu za útok. K tomu srov. Jonathan STEVENSON, *The Syrian Tragedy and Precedent*, Survival 56, 2014, č. 3, s. 130–131.

75 T. NIZAMEDDIN, *Fanning the Flames of War-Russia's Role in Syria's Crisis*, s. 12.

76 *Russia, China vote for UN humanitarian resolution on Syria*, Al Jazeera America, 22. 2. 2014. Dostupné na: <http://america.aljazeera.com/articles/2014/2/22/syria-un-securitycouncil.html>, 7. 3. 2015

77 Ian BLACK, *Russia and China veto UN move to refer Syria to international criminal court*, The Guardian, 22. 5. 2014. Dostupné na: <http://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court>, 21. 1. 2015.

kou federaci kvůli anexi Krymu a její vojenské angažovanosti v občanské válce na východě Ukrajiny.⁷⁸

V postojích Ruska k situaci v Sýrii je pak možné shledat celou řadou faktorů. Ty jsou motivovány ruskými zájmy politického, bezpečnostního, geopolitického, vojenského a ekonomicko-energetického charakteru.

V kontextu politických zájmů je RF na jedné straně odhodlána zajistit, aby RB OSN zůstala hlavním orgánem při řešení mezinárodních bezpečnostních krizí, včetně té v Sýrii, ale na druhou stranu je stejně tak připravena zabránit tomu, aby RB dala požehnání pro vnější vojenskou intervenci v Sýrii. Političtí představitelé Ruska jsou přesvědčeni, že řada západních vojenských intervencí od konce studené války, např. v Kosovu, Afghánistánu, Iráku a Libyi, které měly za následek změnu režimu, jsou hrozbou pro stabilitu mezinárodního systému a potenciálně i pro režim v samotném Rusku a jeho autokratických spojenců. Podle Samuela Charapa, představa, že by se RF mohla sama nakonec stát cílem takového zásahu, se na jednu stranu může zdát absurdní, ale na druhou stranu podezření, hraničící až s paranoiou, o možné vojenské intervenci USA je v Rusku zakořeněno velmi hluboce. RF proto používá svoji moc, zejména stálé místo v Radě bezpečnosti, aby zabránilo vytvoření precedentu, který by mohl být případně použit proti němu.⁷⁹

Zároveň v případě Sýrie není RF přesvědčena o tom, že americké motivy pro případnou intervenci jsou vedeny jen čistě humanitárním neštěstím v zemi. Místo toho vidí Rusko jako hlavní motiv geopolitiku a snahu Spojených států svrhnout syrský vládní režim odporující dlouhodobě zájmům USA, a to zejména prostřednictvím sblížení s Íránem.

V neposlední řadě svým jednáním na půdě RB a postojem vůči Sýrii se Rusko snaží přimět USA akceptovat jej jako rovnocenného partnera, což dá RF fakticky právo veta nad jakýmkoliv dalšími americkými zásahy strategické povahy zde i jinde. Vedle toho se RF prostřednictvím své úlohy zprostředkovatele řešení syrské krize snaží oslabit vliv USA na Blízkém východě a naopak, jak bylo výše zmíněno, usiluje o obnovení svého postavení nepominutelné mocnosti, bez níž se v této oblasti nic nevyřeší.

Hlavním geopolitickým zájmem a motivem přetrvávající podpory Sýrie ze strany Ruska je snaha zabránit další výměně ustáleného režimu a zachovat B. Asada

---

78 Paul RICHTER, *Russia threatens to halt cooperation with U.S. on Iran, Syria*, Los Angeles Times, 30. 12. 2014. Dostupné na: <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-russia-us-iran-syria-20141230-story.html>, 21. 1. 2015.

79 Samuel CHARAP, *Russia, Syria and the Doctrine of Intervention*, Survival 55, 2013, č. 1, s. 37.

u moci. Ruská federace má averzi k tomu, aby se legitimita vládnoucího politického představitele a jeho setrvání u moci měřily pomocí externích demokratických standardů, což odráží posedlost Ruska centrální politickou mocí.⁸⁰ Prezident V. Putin je pevně přesvědčen, že demokracie, právní stát a dodržování lidských práv jsou jen pouhými mechanismy, které západním státům umožňují ovládat slabší národy a dávají záminku ke svržení nedemokratických režimů.⁸¹ Ovšem tato politika změny režimů může podle prezidenta V. Putina otevřít pomyslnou „Pandořinu skříňku“ a rozpoutat chaos.

Tento postoj je nejen v souladu s kritickým pohledem Ruska na svržení M. Kaddáfího a H. Mubaraka a ruskými obavami z rostoucí moci Muslimského bratrstva v Egyptě, ale pomáhá také vysvětlit bezproblémovou podporu RF pro vojenskou intervenci Francie v Mali v lednu 2013. V tomto případě bylo Rusku jasné, že podporuje obnovení ústavního pořádku v Mali a zajištění územní celistvosti narušené separatismem Tuaregů a vojenskými akcemi řady islamistických radikálních skupin. Pro RF, která označila francouzskou vojenskou operaci za legitimní, bylo v tomto ohledu rozhodující, že o vojenský zásah požádala suverénní vláda Mali. Naopak tato suverenita podle Ruska chybí Syrské národní radě a Národní koalici syrských revolučních a opozičních sil, proto jejich snaha přilákat zahraniční pomoc je nelegitimní a pro RF nepřijatelná.⁸²

Vedle toho má Rusko strach z rozšíření revoluční vlny arabského jara a nestability v Sýrii dále do prostoru bývalého Sovětského svazu. Rusko nechce dopustit opakování osudu tzv. barevných revolucí v Gruzii (2003), Kyrgyzstánu (2005) a na Ukrajině (2004 a 2014) ve zbývajících zemích SNS. Zároveň se sama RF obává možných sociálních nepokojů na vlastním území, podnícených revolučními nepokoji v arabském světě, které by mohly vést až k pádu současného prezidenta. Po svržení M. Kaddáfího to připustil náčelník ruského generálního štábu, armádní generál Nikolaj Jegorovič Makarov, který otevřeně prohlásil, že „představitelé některých zemí“, budou i nadále používat techniku „barevných revolucí“ při prosazování svých strategických zájmů tím, že odstraní nežádoucí politické režimy, jako tomu bylo v Libyi, Egyptě či Tunisku, přičemž předpověděl, že stejné metody by mohlo být později použito i vůči Rusku a jeho spojencům.⁸³ Tyto obavy potvrdil i průzkum ruské nezávislé organizace Levada Centre z roku 2011, který zjistil, že až

---

80 Ibidem, s. 38.

81 R. ALLISON, *Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis*, s. 815.

82 Ibidem, s. 815.

83 Ibidem, s. 817.

38 % Rusů si myslí, že tzv. egyptský scénář je možný v RF, zatímco 49 % Rusů je ochotno podílet se na protestních demonstracích.⁸⁴

Ruská federace v Sýrii dále sleduje bezpečnostní zájmy, když svoji pro-aktivní pozici velmi často odůvodňuje záštitou mezinárodní a regionální bezpečnosti a pořádku proti hrozbě státního kolapsu a rozšíření nadnárodních islamistických teroristických sítí. Ruský důraz je zaměřen na zachování stavu současné Sýrie (nejen režimu, ale i státu), protože RF se obává destabilizace blízkovýchodního regionu a následků, jež by mohly provázet zhroucení režimu B. Asada v Sýrii, včetně vypuknutí násilí mezi sunnity a šíity, útoky na náboženské menšiny a rozptýlení syrských zbraní hromadného ničení. Zároveň je podpora Sýrie ze strany Ruské federace spojena se stabilitou ruského státu prostřednictvím vážného podezření, že islamistická hrozba by se mohla přelít do ruského severního Kavkazu.⁸⁵

Ruský specialista na Blízký východ Georgij Iljič Mirskij vyložil syrský konflikt v regionálních podmínkách jako snahu sunnitské Saúdské Arábie a Kataru svrhnout pro-iránský režim šíitských Alavitů.⁸⁶ Podobně, na pozadí střetů mezi sunnity a šíitskými Alavity, prezentuje ruské vedení celý konflikt uvnitř a kolem Sýrie a upozorňuje na skutečnost, že do bojů v Sýrii se stále více zapojují extrémistické sunnitské skupiny, včetně Al-Káidy a další teroristické skupiny s podobnou ideologickou motivací, např. Islámský stát Iráku a Sýrie (ISIS) či brigády Ahrar al-Sham, což povzbuzuje syrskou opozici spoléhat se na vojenské řešení.⁸⁷ Tato argumentace se postupně stala přesvědčivější, např. když radikální islamisté ze skupiny Fronta al-Nusrá, která se stala mimořádně smrtící povstaleckou frakcí v boji proti syrskému režimu, slíbily v dubnu 2013 svou věrnost Al-Káidě a jejímu vůdci Ajmánu Zawahírímu.⁸⁸

Stejně tak syrský režim tvrdí, že „jedna z větví Al-Káidy, která provádí hlavní bojové akce v Sýrii, přivedla do země bojovníky z 28 zemí, včetně Čechenska“.⁸⁹ V tomto ohledu nastal jakýsi zlom v polovině roku 2012, kdy v bojových operacích začali převažovat náboženská extremismá nad Svobodnou syrskou armádou (FSA) a dalšími umírněnými rebely. Lze sledovat nový trend, kdy v Sýrii nebojují primár-

---

84 *Authoritarian Russia watches as Middle East unravels*, Radio Free Europe/Radio Liberty Report, 3. 3. 2011. Dostupné na: http://www.rferl.org/content/authoritarian_russia_watches_as_mideast_unravels/2327204.html, 21. 1. 2015.

85 A. MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*.

86 R. ALLISON, *Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis*, s. 810.

87 T. NIZAMEDDIN, *Fanning the Flames of War-Russia's Role in Syria's Crisis*, s. 13.

88 R. ALLISON, *Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis*, s. 810.

89 *Ibidem*, s. 810.

ně Syřané za svobodu a ustanovení demokracie, ale zahraniční bojovníci a žoldáci. Tato konstelace sil pak zvyšuje nebezpečí sektářského boje v Sýrii a pravděpodobnost rozšíření syrského konfliktu vedle Iráku i do dalších oblastí Blízkého východu, zejména Libanonu, Jordánska, Turecka a Izraele, což společně s islamistickým, resp. teroristickým charakterem bojů v Sýrii, představuje jeden z hlavních argumentů Ruské federace proti snaze sesadit B. Asada.⁹⁰

Hrozba přelití vojenského konfliktu do dalších zemí a destabilizace oblasti MENA se stala ještě více aktuální v souvislosti s působením radikální islamistické teroristické organizace Islámský stát (IS), která dříve pod názvem ISIS či Islámský stát v Iráku a Levantě (ISIL), obsadila během let 2013–2014 některé části iráckých měst Fallúdža a Ramadí, ovládla podstatnou část západoirácké provincie Anbár a dobyla velkou část severního Iráku včetně dvoumilionového Mosulu. Na dobytých částech území států Iráku a Sýrie pak organizace IS dne 29. června 2014 vyhlásila samostatný Islámský stát.⁹¹ Jeho vůdcem se stal Abú Bakr al-Bagdádí, jehož cílem je obnovit chalífát na územích Iráku a Levanty (dřívější geografické označení zahrnující Sýrii, Palestinu, Jordánsko a Libanon), či dalších zemí, které byly někdy v historii pod muslimskou vládou.⁹²

V neposlední řadě by svržení současného syrského režimu znamenalo posílení sunnitského bloku a další oslabení šíitského Iránu. Ten by na vzniklou situaci a ztrátu hlavního spojence Sýrii mohl zareagovat dalším zintenzivněním svého vlivu v Iráku, ale také urychlením vlastního jaderného programu nebo podněcováním odporu šíitů v sunnitských arabských státech. Podpora Asadova režimu je tak ze strany Ruska výrazně spojena s potřebou uznání iráckých preferencí, a to nejen z důvodů úzkých obchodních a diplomatických vztahů, ale také kvůli potenciálnímu vlivu a hrozbě Iránu způsobit nestabilitu podél jižního okraje ruských hranic, což by následně mohlo vést k zásadnímu zhoršení již tak napjaté situace v Čečensku a okolních severokavkazských republikách, jako je Ingušsko, Dagestán či Kabardsko-Balkarsko.

Vedle bezpečnostních zájmů, Ruská federace prosazuje ve vzájemných vztazích se Sýrií také vojensko-ekonomické zájmy, především prodej zbraní a vojenské

---

90 Mel FRYKBERG, *Islamist winning in Syria*, The Middle East, únor 2014, s. 19.

91 V listopadu 2014 uzavřeli představitelé Islámského státu a Fronty al-Nusrá, napojené na organizaci Al-Káida, dohodu o spolupráci.

92 Dne 8. srpna 2014 americký prezident Barack Obama autorizoval letecké údery proti Islámskému státu pod názvem *Operace Bytostné odhodlání* (Operation Inherent Resolve – OIR), které se vedle USA, Kanady, Austrálie a řady evropských států účastní také některé státy Blízkého východu, např. Bahrajn, Jordánsko, Katar, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty.

techniky, které by v případě pádu Asadova režimu byly ohroženy.⁹³ Hlavní důraz v dodávkách zbraní do Sýrie zaměřila RF především na sofistikované systémy protiletadlových řízených střel, jako jsou např. protivzdušné samohybné systémy Buk M-2 (v kódu NATO SA-17 Grizzly) středního dosahu či hybridní samohybné protiletadlové systémy krátkého dosahu Pancir-S1 (v kódu NATO SA-22).⁹⁴ V květnu 2013 se pak RF rozhodla dodat Sýrii čtyři baterie nejmodernějších protiletadlových a protivzdušných raketových systémů S-300 a to navzdory americkému a izraelskému úsilí přesvědčit prezidenta V. Putina, že takové systémy mohou destabilizovat celý region Blízkého východu.⁹⁵

Na jedné straně by instalace ruské protivzdušné obrany v Sýrii sloužila jako odstrašující prostředek proti jakékoli západní vojenské intervenci do této země a zároveň by omezila zavedení bezletové zóny nad syrským vzdušným prostorem. Na druhou stranu dodávky ruských zbraní a zbraňových systémů do Sýrie mohou přispět k eskalaci krize v regionu. Navíc tyto sofistikované protivzdušné a protiletadlové systémy jsou pro Sýrii v boji proti Islámskému státu téměř nepoužitelné neboť IS zatím žádná vojenská letadla nevlastní.

Vedle toho má RF v Sýrii pronajatý přístav Tartus, který je v současné době jedinou námořní základnou mimo území bývalého SSSR a představuje dobrou výchozí pozici pro obnovení vojenské přítomnosti a posílení geopolitického vlivu RF ve východním Středoziemním moři, jak s tím počítá plán Ministerstva obrany do roku 2015. Rusko se proto obává, že v případě pádu Asadova režimu a možného vzestupu Muslimského bratrstva v Sýrii, by přišla o strategický přístup k přístavu Tartus. Tento druh myšlení pomáhá vysvětlit sérii návštěv ruských válečných lodí u syrského pobřeží od léta 2012 a konání velkých vojenských manévrů všech čtyř ruských flotil ve Středoziemním moři v lednu 2013. Nicméně většina analytiků se

---

93 Od roku 2011 zaujímá prodej zbraní do Sýrie přibližně 4 % z celkového exportu zbraní z Ruska do světa, přičemž mezi RF a Sýrii byly od roku 2011 uzavřeny kontrakty na dodávky zbraní v celkové hodnotě kolem 5 miliard dolarů. Zároveň ruské společnosti investovaly od roku 2009 v Sýrii částku kolem 20 miliard dolarů. Dále srov. Primoz MANFREDA, *Why Does Russia Support the Syrian Regime*, About.com, s.a. Dostupné na: <http://middleeast.about.com/od/syria/a/Why-Does-Russia-Support-The-Syrian-Regime.htm>, 21. 1. 2015.

94 N. K. GVOSDEV – Ch. MARSH, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors, and Sectors*, s. 316.

95 Podle nejnovějších informací se RF nakonec rozhodla Sýrii tyto systémy skutečně dodat. Dále srov. *Russia reportedly to supply Syria with S300 missiles*, i24news, 30. 11. 2014. Dostupné na: <http://www.i24news.tv/en/news/international/52867-141130-russia-reportedly-to-supply-syria-with-s300-missiles>, 21. 1. 2015.

domnívá, že přístav Tartus má pro Rusko spíše symbolickou, než praktickou hodnotu.⁹⁶

V neposlední řadě Rusko svoji podporou Sýrie sleduje vlastní energetické zájmy. Ruská ropná společnost Tatneft má od roku 2005 dohodu na průzkum a těžbu nových ložisek ropy a plynu v Sýrii a v roce 2009 firma Strojtransgaz zahájila projekt výstavby velkého zpracovatelského závodu na zemní plyn nedaleko Homsu. Ovšem produkce ropy v Sýrii potupně klesá a její zásoby zemního plynu jsou ve srovnání s okolními státy regionu omezené. Navíc nestabilní situace v Sýrii znemožňuje Rusku realizovat stavební práce na prodloužení Arabského plynovodu ze Sýrie do Turecka.⁹⁷

Nicméně dokud zůstává Sýrie nestabilní, nemůže ani Katar, ani Egypt či Írán pokračovat v plánech na výstavbu nových přepravních tras přes Sýrii, která je důležitá nejen pro přepravu plynu z Kataru, ale i pro možný tranzit egyptského plynu do Evropy. Podobný problém řeší i Írán, jemuž by výstavba plánovaného plynovodu přes Irák do Sýrie umožnila vyřešit jeho problém vstupu na trh se zemním plynem. Tato situace naopak nahrává Ruské federaci a dává jí více času na rozvoj vlastních projektů na přepravu plynu (např. plynovod Nord Stream 3 a 4), které budou přivádět zemní plyn do zemí Evropské unie.⁹⁸

Z výše zmíněných faktorů ovšem nelze žádný jednoznačně označit za hlavní a rozhodující. Spíše jde o kumulaci všech těchto motivů vysvětlujících proč je prioritním zájmem Ruska, aby prezident B. Asad zůstal u moci a zároveň byla obnovena politická stabilita v zemi. Zároveň tím, že Ruská federace jako jediný zastávce podporuje Asadův režim na půdě RB OSN a současně vyjednává s představiteli syrské opozice, jako je Národní koordinační orgán pro demokratickou změnu, jenž je více ochoten vést dialog s režimem v Damašku, nechává si otevřené dveře pro případ, že pozice B. Asada v Sýrii bude již neudržitelná.⁹⁹

Podobnou „ambivalenci“ je možné najít i v případě postoje některých států MENA k úloze RF při řešení krizové situace v Sýrii. Na jednu stranu arabský svět

---

96 Tomu nasvědčuje jednání Ruské federace s Libanem o přesunutí ruských námořních lodí do Bejrútu, zatímco přístup k syrskému přístavu je z bezpečnostních důvodů, po opakovaném vyhrožování útokem na ruské lodě ze strany FSA, omezen. Dále srov. Christiana LIOUNTRI, *Understanding Russia's Reaction to the Arab Spring*, Geostrategic Forecasting Corporation, 5. 2. 2013. Dostupné na: <http://www.geostrategicforecasting.com/understanding-russias-reaction-to-the-arab-spring/>, 21. 1. 2015.

97 A. MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*.

98 Ibidem.

99 *Russia and Eurasia*, Strategic Survey, 2013, s. 183–185.

vidí syrský konflikt nejenom jako čistě syrskou interní záležitost, ale také jako konfrontaci mezi vnějšími aktéry, tj. USA a EU vs. Rusko a Čína. Toto porozumění pak naznačuje, že arabský svět má stále zájem na udržení pozice RF na Blízkém východě, neboť její přítomnost může částečně vyvážit aktivní jednání Západu. Na druhou stranu arabská část Blízkého východu, která se staví proti syrskému vládnímu režimu, intenzivně a hlasitě kritizuje RF za podporu prezidenta B. Asada. Jeden z nejvýznamnějších teologů muslimského světa, Jusúf Abdalláh al-Karadáví uvedl, že Ruská federace „se stala pro islám a muslimy nepřítelem č. 1, protože podporuje syrský režim“. Zároveň prohlásil, že „arabský a muslimský svět musí povstat proti Rusku [...]“¹⁰⁰

Jinak řečeno, svoji podporou šíitské menšiny v Sýrii si RF znepráčetila sunnitskou většinu především v arabském světě, která může jako odvetný krok za útlak svých souvěrců v Sýrii podpořit sunnitskou opozici na severním Kavkaze, např. islamistickou teroristickou skupinu Emirát Kavkaz aspirující na odtržení severního Kavkazu od RF a vytvoření samostatného multietnického státu sjednoceného ideou sunnitského fundamentalismu – saláfismu.¹⁰¹ To by ohrozilo nejdůležitější úspěch zahraniční politiky V. Putina na Blízkém východě, a to udržet severní Kavkaz mimo mezinárodní muslimské aktivity. Zároveň kvůli dobrým vztahům s prezidentem B. Asadem a dodávkám zbraní jeho režimu, pohrozili sunnitští radikálové z Islámského státu V. Putinovi možnými teroristickými útoky na území RF.¹⁰² A konečně v důsledku obhajoby menšinového Asadova režimu Alavitů v Sýrii oslabilo RF svůj vliv v regionu MENA, poškodilo vztahy s řadou států této oblasti a oddálila se Západu výměnou za problematické vztahy s Íránem, který společně se Sýrií představuje v současné době jednoho z hlavních partnerů RF na Blízkém východě.¹⁰³

---

100 A. MALASHENKO, *Russia and the Arab Spring*.

101 Tomáš ŠMÍD, *Emirát Kavkaz. Základní analýza islamistické vzbouřenecké struktury na severním Kavkaze*, Obrana a strategie 13, 2013, č. 2, s. 54–55. Dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2013/2-2013/clanky/emirat-kavkaz.html#VPwyOOF-8Gxs>, 8. 3. 2015.

102 *Islámský stát vyhrožuje Putinovi*, Novinky.cz, 5. 9. 2014. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/346823-islamsky-stat-vyhrozuje-putinovi.html>, 21. 1. 2015.

103 Vedle toho má RF na Blízkém východě a v severní Africe v současné době dobré vztahy s Izraelem, Tureckem, Jemenem, hnutím Fatah, Hizballáh, Jordánskem, Alžírskem a obnovuje vztahy s Egyptem.

Závěr

Po období 90. let minulého století, kdy Rusko v době prezidentství B. Jelcina věnovalo oblasti Blízkého východu a severní Afriky jen omezenou pozornost, zahájil na začátku 21. století prezident V. Putin v zahraniční a bezpečnostní politice RF iniciativu zaměřenou na zlepšení vzájemných vztahů se zeměmi MENA. V následujícím desetiletí se V. Putinovi, který od roku 2008 zastával funkci premiéra, a následně prezidentovi D. Medveděvovi podařilo navázat a stabilizovat vztahy s většinou zemí MENA. RF během tohoto období sledovala ve své zahraniční a bezpečnostní politice vůči regionu MENA relativně koherentní pětipilířovou strategii vlastních zájmů, a to zajištění bezpečnosti na jižních hranicích a zabránění podpory čечenských rebelů ze strany muslimských hnutí, zvýšení prodeje zbraní do těchto zemí, obnovení geopolitického vlivu v regionu, posílení ekonomické spolupráce se státy MENA a rozvíjení energetické politiky v této ropu a zemní plyn bohaté oblasti.

Novou výzvou pro zahraniční a bezpečnostní politiku Ruské federace v regionu Blízkého východu a severní Afriky se ve druhé polovině prezidentsví Dmitrije Medveděva staly události arabského jara. V kontextu existence či neexistence vlastních zájmů zaujalo Rusko výrazně diferencní a nekonzistentní zahraničně-bezpečnostní strategii vůči regionu MENA, která se v období arabského jara pohybovala od pasivního postoje (události v Tunisku, Egyptě, Jemenu a Bahrajnu), přes neutrální pozici (vojenská intervence v Libyi) až po silně aktivní podporu (občanská válka v Sýrii).

Nekritická obhajoba syrského prezidenta B. Asada ze strany Ruska je pak motivována ruskými národními zájmy. Ty jsou politického (negativní postoj k západním vojenským intervencím), geopolitického (strach z rozšíření nestability v Sýrii do prostoru SNS a RF), bezpečnostního (hrozba přelit syrské občanské války do dalších zemí a destabilizace ruského severního Kavkazu), ekonomicko-vojenského (snaha o pokračování prodeje ruských zbraní do Sýrie a udržování syrského přístavu Tartus) a energetického (blokování alternativní dopravní trasy z Blízkého východu do EU) charakteru.

Právě neústupná podpora syrského režimu B. Asada a nejednotná strategie k událostem arabského jara, pak přinesly několik zásadních dopadů pro postavení RF v oblasti MENA, které je možné sledovat v několika rovinách. V ekonomické rovině ztratila RF řadu obchodních kontraktů, především na dodávky zbraní v hodnotě přibližně deset miliard dolarů, ale zároveň ruské energetické společnosti přišly v některých zemích o licence na těžbu plynu či ropy. V oblasti zahraniční po-

litiky RF výrazně oslabila svůj vliv v regionu MENA a až na některé výjimky nastala stagnace vztahů s řadou zemí v rámci MENA. A konečně v rovině bezpečnostní RF hrozí možná odvěta ze strany různých sunnitských extrémistických (teroristických) skupin, např. Islámský stát, které vyhrožují teroristickými útoky na území Ruska, slibují podporu sunnitů žijících v oblasti severního Kavkazu a narušení křehké stability tohoto regionu.

SUMMARY

Over the course of Boris Yeltsin's presidency in the 1990s the MENA region remained rather in the background of the RF's foreign and security policies, while the post-Soviet area was foregrounded. At the beginning of the 21st century, however, the MENA area again became a new challenge for this president, and then for Prime Minister Vladimir Putin, who through his successful establishment and maintenance of stable economic relationships and partnerships with countries, governments, and organizations in this region, has been endeavoring to renew the position of the RF as a great power while at the same time weakening the influence of the USA and the EU in this part of the world. Withal, during the first decade of the 21st century V. Putin and later President Dmitry Medvedev were advancing relatively consistent RF foreign and security policies (which tracked their geopolitical, security, economic, military and energy interests) toward the MENA region. However, the riots that took place in the Arab world were events that would have a radical impact on Russia's foreign and security policies in the MENA region at the end of D. Medvedev's presidency. With a view to its own interests, the RF followed through on its various foreign policy and security stances toward the events of the Arab Spring in the MENA region. In the case of the events in Tunisia, Egypt, Yemen and Bahrain, the lack of strategic interests led Russia to a re-activated position. With limited interests in the case of military intervention in Libya, Russia adopted a neutral position there. However, the political, military-economic, security, energy and geopolitical interests in the case of civil war-racked Syria made the RF adopt a strongly proactive position toward Syrian president Bashar Assad. A non-critical support for the regime in power in Syria and an inconsistent position on the events of the Arab Spring negatively influenced the foreign-policy situation of Russia in the MENA region, caused economic losses and brought security threats home to the RF itself.